Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2004_4_10.pdf | DOST. 11/02/26 22.25

DUNAJ, AVSTRIJSKA IN SLOVANSKA MODERNA

Stefan Simonek: *Distanzierte Nähe* (*Die slawische Moderne der Donaumonarchie und die Wiener Moderne*), 5 zv., Bern, Berlin idr.: Lang, 2002. 242 str.

Stefan Simonek, avtor monografij o Josipu Mandelštamu (1992) in Ivanu Franku (1997), se je v več svojih primerjalnih študijah o slovanski in avstrijski literaturi že posvetil tudi slovenski literarni moderni. V svoji najnovejši knjigi *Distancirana bližina* pa se poglablja na osnovi biografskih podatkov in izbranih literarnih besedil v odnos slovanskih avtorjev do dunajske moderne in jih ilustrira na primeru štirih avtorjev, Poljaka T. Rittnerja, Ukrainca M. Čeremšyne, Čeha J. S. Macharja in Slovenca I. Cankarja.

Avtor umešča svoj komparativni pristop v teoretične modele Zorana Konstantinovića in Moritza Csákyja. Prvi ga zanima v zvezi s srednjeevropskim literarnim konceptom t. i. evropskega medpolja, ki opozarja na možnost izbire med različnimi estetskimi in socialnimi modeli ter zaobjema tudi ambivalentne, nasprotne si vidike. Podobno govori Csáky o pluralnosti srednjeevropskega prostora, ki prav tako dopušča vse možnosti izbiranja.

Na ozadju teh modelov pokaže Simonek, kako so omenjeni slovanski literarni ustvarjalci vedno znova nihali med pritrdilnim, odklonilnim in ambivalentnim stališčem do dunajske moderne. Ta odnos se včasih ne razkrije na prvi pogled, temveč šele v podrobni analizi besedil, pri čemer avtor opozarja tudi na to, da obstajajo poleg tekstnih konfiguracij, ki jih navaja, še številne druge možnosti branja. Simonek zavestno zapušča področje nacionalnih literatur, kar mu omogoča preseganje siceršnjih razmejitev med posameznimi zastopniki teh literatur, in usmerja pozornost na individualne lastnosti in perspektive. Pomembnejša kot jezikovna ali narodna pripadnost sta mu socialni položaj avtorjev in ustroj njihovih estetskih modelov.

Rittner in Cankar tvorita nekakšen oklepaj skupaj štirih razdelkov v knjigi, saj je Rittner brezpogojno prejemal dunajsko moderno in bil vanjo integriran, medtem ko je Cankar razvil temu povsem nasproten literarni svet, ki je glede mesta Dunaj temeljil na opoziciji notranje mesto – predmestje.

Slovanski avtorji so primerjani z zastopniki dunajske moderne ob konkretnih, značilnih motivikah (nervoznost, velemesto, smrt, narava, podeželje, itn.), iz katerih Simonek izvaja tipološke sorodnosti, upošteva pa tudi osebne vezi. Rittnerja primerja s Schnitzlerjem, Altenbergom, Hofmannsthalom in Dörmannom, Čeremšyno in Macherja s Schnitzlerjem, Macherja še z Adrianijem, Hofmannsthalom in Altenbergom, Cankarja pa s slednjimi tremi avtorji. Primerjava se grupira zlasti okoli socialne problematike časa, tako da je Dunaj prikazan predvsem v luči literarizirane družbene resničnosti.

Čeprav so posamezni razdelki razprave le rahlo med seboj povezani in osredotočeni na ožji izbor avtorjev in besedil, pa vendar s podrobnim prikazom stikov, podobnosti in razlik odpirajo pogled na vsaj dva svetova findesieclovskega Dunaja – na Dunaj kot mesto razkroja starega in na Dunaj, kjer na ozadju nacionalnih in socialnih nasprotij že nastopa novo.

Nazorno to razkriva analiza Cankarjevega predmestja, ki postane sinonim za človekovo bivanje na družbenem obrobju v sivi, prašni, enolični ječi, iz katere Cankar ne samo da ne nudi nobenega izhoda, temveč ga zanika, saj je edini izhod nakazan v smrti protagonistov. A brezupnost, nečloveškost in grotesknost bivanjskih položajev je stopnjevana tako, da do skrajnosti stopnjuje tudi socialno, etično in moralno napetost, ki kliče po spremembi takšnega gorja, saj je Cankar sam – čeprav zunaj literarnega polja – orisal izhod iz tega položaja, v članku Predmestje, ko ugotavlja, da je predmestje prihodnost.

Simonekova knjiga opozarja na pogosto spregledano mnogoplastnost dunajske moderne, ki se je na Dunaju šele v zadnjem času nekoliko bolj zavedajo, hkrati pa dokazuje tudi mnogoplastnost v delih z Dunajem povezanih slovanskih avtorjev, ki temelji, kot ugotavlja avtor, na rahljanju nacionalnih identifikacijskih shem.

Andrej Leben
Dunaj